

DF Revy

DANMARKS FORSKNINGSBIBLIOTEKSFORENING
DF Revy 32. årgang nr. 7, november 2009

04: DEFF-projekt afdækker videndeling på uddannelsesinstitutionerne **05:** Debat: Fremtidens materialevalg og katalogisering **07:** Adgang – det svage led i forskningens værdikæde **09:** Summen af store og små forandringer: Om CBS Biblioteks transformation mod CBS Knowledge and Learning Services **11:** DF's årsmøde i Kolding – set med en studerendes øjne **13:** Min arbejdsuge **15:** Revolution eller evolution? **17:** På vej mod den endelige udfordring? – Resumé af beretning for Styrelsen for Bibliotek og Medier på DF's årsmøde 2009

Redaktion

Christian Lauersen (ansvarshavende)
Københavns Hovedbibliotek
af75@kff.kk.dk

Anders Vestergaard
Det Humanistiske Fakultetsbibliotek, KB
ave@kb.dk

Redaktionsudvalg

Mai Aggerbeck
Via University College, Holstebro
MAI@viauc.dk

Gitte Behrens
Statsbiblioteket
gb@statsbiblioteket.dk

Simone Schipp von Branitz Nielsen
Psykologisk Bibliotek, KU
simone.nielsen@psy.ku.dk

DF sekretariatet

Hanne Dahl
Statsbiblioteket, Tangen 2
8200 Århus N
Tlf. 89 46 22 07
df@statsbiblioteket.dk

Abonnement 2008

Årsabonnement for ikke medlemmer 400 DKK,
plus porto.

Meddelelser om adresseændring og andet,
der vedrører ekspedition af DF Revy,
bedes rettet til DF sekretariatet

Annoncepriser 2009

1/1 side: 3800 DKK
1/2 side: 2100 DKK
2-sidet indstik, 4 farver: 3800 DKK

Priserne er excl. moms.
Gentagelsesrabat 15%. Ved indrykning i en hel årgang
gives 25% rabat.

Grafisk design og fotos

Hreinn Gudlaugsson
ASB Bibliotek
Handelshøjskolen, Aarhus Universitet
hrg@asb.dk

Tryk

Elbo Grafisk A/S
Oplag: 1100
ISSN 0106-0503
ISSN (online) 1901-1903

DF Revy kan downloades fra bladets hjemmeside
www.dfreyv.dk

- 04: DEFF-projekt afdækker videndeling på uddannelsesinstitutionerne**
Af Morten Pilegaard og Lene Lund
- 05: Debat: Fremtidens materialevalg og katalogisering**
Af Søren Ærendahl Mikkelsen, Lene Stampe og Henriette Fog
- 07: Adgang – det svage led i forskningens værdikæde**
Af Jakob Heide Petersen
- 09: Summen af store og små forandringer**
Om CBS Biblioteks transformation mod CBS Knowledge and Learning Services
Af René Steffensen
- 11: DF's årsmøde i Kolding – set med en studerendes øjne**
Af Mikael Strandbech
- 13: Min arbejdsuge**
Af Jeannette Ekstrøm
- 15: Revolution eller evolution?**
Af Thomas Kaarsted
- 17: På vej mod den endelige udfordring?**
– Resumé af beretning for Styrelsen for Bibliotek og Medier på DF's årsmøde 2009
Af Jens Thorhauge

Fra Redaktionen

Efter to numre som konstituerede redaktører for DF Revy er det os en fornøjelse at kunne byde René Steffensen, CBS Bibliotek, velkommen som redaktør fra næste nummer, der udkommer i starten af det nye år.

Det er ikke kun redaktørens navn, der bliver nyt. Bladet skifter også titel til det mere mundrette Revy. Med den nye titel følger en ansigtsløftning: Et nyt layout vil sammen med flere nye redaktionelle tiltag give Danmarks Forskningsbiblioteksforenings velkendte tidsskrift et opdateret udtryk.

Herfra ønskes tak for et godt samarbejde til skribenter og læsere.

/Christian Lauersen og
Anders Vestergaard

■
HREINN GUDLAUGSSON
LAYOUT OG FOTO
TAKKER AF FOR DENNE GANG

DEFF-projekt afdækker videndeling på uddannelsesinstitutionerne

Af Morten Pilegaard og Lene Lund

Videndeling på de danske uddannelsesinstitutioner svigter. Det er svært og kompliceret at dele læringsmaterialer undervisere imellem, og det koster både tid og penge. Første fase af et netop afsluttet projekt ser på, hvordan et læringsrepositorie kan se ud.

Morten Pilegaard
Professor
Handelshøjskolen, Aarhus Universitet
mpi@asb.dk

Lene Lund
Projektleder
Handelshøjskolen, Aarhus Universitet
lelu@asb.dk

Ovenstående problematik danner grundlag for DEFF's projekt "Knowledge and Information Community"(KIC), hvor uddannelsesinstitutioner og biblioteker arbejder tæt sammen om at gøre den moderne digitale vidensdeling let, tilgængelig og billigere.

KIC-projektet er udviklet for at forberede udviklingen af et læringsrepositorie, som håndterer de læringsmaterialer og -ressourcer, bibliotekerne traditionelt ikke formidler, dvs. en bred vifte af digitale læringsressourcer, såsom lyd, video, tests, øvelser, demonstrationer, spil etc.

Et læringsrepositorie – hvad og hvorfor?

Et læringsrepositorie indeholder digitale læringsressourcer, som er klassificerede, søgbare og lever op til internationale teknologiske standarder for metadata og genanvendelighed. Disse læringsobjekter kan genbruges og videreudvikles og bliver dermed elementer i en dynamisk videndeling, hvor underviserne både er producenter og rekvirenter.

Arbejdet med at udvikle læringsmaterialer er meget ressourcekrævende, og behovet for at kunne genbruge materialerne på tværs af uddannelsesforløb og uddannelser er stort. For at imødekomme dette behov, er der brug for et system, som kan håndtere brugerdifferentiering, alle typer læringsobjekter samt integrere søgning, deling og genbrug af objekterne.

Bibliotekerne som centrale aktører

Bibliotekerne leverer og udvikler i dag såvel traditionelle som webbaserede ydelser. Det hybride bibliotek skal aktivt meddefinere sin nye rolle og udvikle nye services, optimere den fælles infrastruktur og opbygge en digital ditto. Til at håndtere denne udfordring er læringsrepositoriet (KIC) et nyttigt redskab, der netop formår at strukturere og distribuere den digitale vidensde-

ling. Derfor har KIC-projektet i den indledende fase afdækket et behov og funktionalitet for et læringsrepositorie bl.a. i tæt samarbejde med uddannelsesbibliotekerne.

Den dårlige udnyttelse og deling af læringsobjekter skyldes ofte, at disse kan være bundet til det system, hvori de er oprettet. Dette gør det besværligt og ressourcekrævende (både tids- og pengemæssigt) at dele viden undervisere imellem.

Derfor er mulighederne med KIC-projektet mange: både job- og ressourcemæssigt. Biblioteksfunktionen vil på den ene side blive placeret som en central bidrager i uddannelsesinstitutionernes produktion, formidling og deling af viden, og det vil give bibliotekerne en væsentlig funktion – og både udvide og modernisere bibliotekarernes job. På den anden side vil der blive sparet på ressourcerne, både penge- og tidsmæssigt, for underviserne.

Hvem står bag?

KIC-projektet er et samarbejde mellem DEFF's programgruppe for Nye Institutioner samt Knowledge Communication Lab og Handelshøjskolens techtrans-enhed TermShare A/S ved Handelshøjskolen i Århus, Århus Universitet.

Projektgruppen består af to repræsentanter fra Nye Institutioner, Lars Kofoed-Jensen fra Frederiksberg Seminarium og Mai Aggerbeck fra VIA UC Holstebro, samt medarbejdere fra Knowledge Communication Lab, som har forestået projektledelsen.

Brugerinddragelse fra første færd

Projektgruppen bag KIC har inddraget de potentielle brugergrupper for at få feedback og forslag til repositoriets funktionalitet og arbejdsgange. Dette er sket via fokusgruppeinterviews med repræsentanter fra tre faggrupper: bibliotekarer, undervisere og it-medarbejdere. Herigennem er idéer,

erfaringer og forslag blevet diskuteret, og en række væsentlige krav til repositoriet er identificeret.

Brugerinddragelsen har resulteret i ny viden om både tekniske, organisatoriske og ledelsesmæssige perspektiver. Den viden er omsat i projektets foreløbige resultat: En kravspecifikation for læringsrepositoriet, samt en projektplan for en casebaseret implementering og videre udbredelse af repositoriet.

Resultat og anbefaling

Kravspecifikationen ligger vægt på bl.a.:

- let tilgængelighed via en web-grænseflade
- brugervenligt og enkelt
- fleksible arbejdsgange
- samspil med eksisterende systemer fx intranet, LMS m.fl.

KIC-projektet har udstukket rammerne for et repositorium, som kan bidrage til at sikre bibliotekernes udvikling, så de kan bibeholde deres vigtige samfundsfunction. For underviserne er repositoriet et skridt nærmere effektiv videndeling, som gavner både undervisningskvalitet og effektivitet.

Projektet anbefaler samlet set en løsning, hvor biblioteket indtager en central rolle i tæt samspil med de faglige miljøer som organisator af specialiseret netbaseret viden forankret i læringsrepositoriets læringsobjekter.

Næste skridt i KIC-projektet

Projektgruppen arbejder netop nu på at etablere en ansøgning til DEFF om KIC-projektets fase 2 for at igangsætte den tekniske udvikling og implementering af repositoriet.

Kontakt gerne Morten Pilegaard (mpi@asb.dk) eller Lene Lund (lelu@asb.dk) hos Knowledge Communication Lab på Handelshøjskolen, Aarhus Universitet, for yderligere information. Læs mere og download kravspecifikation m.m. på www.asb.dk/kcl.

Debat: Fremtidens materialevalg og katalogisering

Af Søren Ærendahl Mikkelsen, Lene Stampe og Henriette Fog

I dag har alle forskningsbiblioteker specialkompetencer indenfor indkøb, katalogisering og klargøring af materialer. Og processerne håndteres forskelligt fra bibliotek til bibliotek. Det virker dyrt, utidssvarende og ufleksibelt. Var det ikke bedre at arbejde på en fælles løsning?

Søren Ærendahl Mikkelsen
Sektionsleder, IT-udvikling, Statsbiblioteket
smi@statsbiblioteket.dk

Lene Stampe
Funktionsleder procesafdeling, Roskilde Universitetsbibliotek
lest@ruc.dk

Henriette Fog
Førstebibliotekar procesafdeling, KUBIS
hfog@kb.dk

Forstil dig ...

... at en fagreferent på Roskilde Universitetsbibliotek via et materialevalgsmodul bestiller en bog med forsendelse til Det Kongelige Bibliotek. KB opretter katalogpost, eksemplarpost, stregkode og opstillingssignatur. Efterfølgende bringes bogen til RUB med kørselsordningen, hvor den opsættes direkte på hylden.

... at Statsbiblioteket outsourcer al katalogisering og klargøring af de pligtafleverede materialer til Dansk Bibliotekscenter, som alligevel har bøgerne i hænderne i forbindelse med oprettelse i nationalbiografien. Når SB modtager bøgerne kan de sættes direkte på hylden.

... at dit bibliotekssøgesystem opererer på perfekte katalogposter, som gør, at bøgerne altid kan findes enten under deres korrekte titel, forfatter eller gode emneord på engelsk og dansk. Ved visning er posterne beriget med indholdsfortegnelse og abstract.

Ovenstående visioner er mulige indenfor et par år, hvis forskningsbibliotekerne samarbejder. I dag skal et forskningsbibliotek have specialkompetencer indenfor indkøb, katalogisering og klargøring af materialer. Processerne håndteres efter faste retningslinjer, som ofte er forskellige fra bibliotek til bibliotek.

Tiden er løbet fra denne praksis. På ressourcesiden er det for dyrt med disse lokaloptimerede arbejdsprocesser, og det kan i fremtiden blive svært at tiltrække nye medarbejdere til disse funktioner. Teknologisk er trenden, at bibliotekernes søgesystemer bevæger sig væk fra det lokale katalog mod fælles databrønde. Endelig gør bibliotek.dk og udlånssamarbejdet, at bøger ofte udlånes til lånere på andre biblioteker, hvilket betyder at bibliotekets indkøb og services bør optimeres til dette.

DEFF-projekter på området

I regi af DEFF Arkitektur og Middleware-gruppen har repræsentanter fra Dansk Bibliotekscenter, Styrelsen for Bibliotek og Medier, Det Kongelige Bibliotek, Roskilde Universitetsbibliotek og Statsbiblioteket over to projekter analyseret ovenstående udfordringer. Projekterne har haft arbejdstitlen "Danbib som ægte fælleskatalog", men er for nylig omdøbt til SACS (Selection, Acquisition and Cataloguing Services).

I det første projekt var fokus etablering af en fælles katalog. Begrebet "fælles katalog" har været drøftet mange gange før i den danske biblioteksverden, men har for forskningsbibliotekernes

vedkommende endnu ikke ført til en konsekvent politik for fælles poster. Det primære resultat fra dette projekt er et koncept for, hvordan fælles poster kan repræsenteres i DanMarc2 formatet.

De fleste biblioteker indsætter i dag lokale data i katalogposterne (fx indkøbsrelaterede data), og projektet beskrev en løsning for, hvordan disse data med lokalt ejerskab kan rummes i fællesposterne. Derudover blev der set på dataflowet i udveksling af poster mellem det lokale bibliotekssystem og fælleskatalogen.

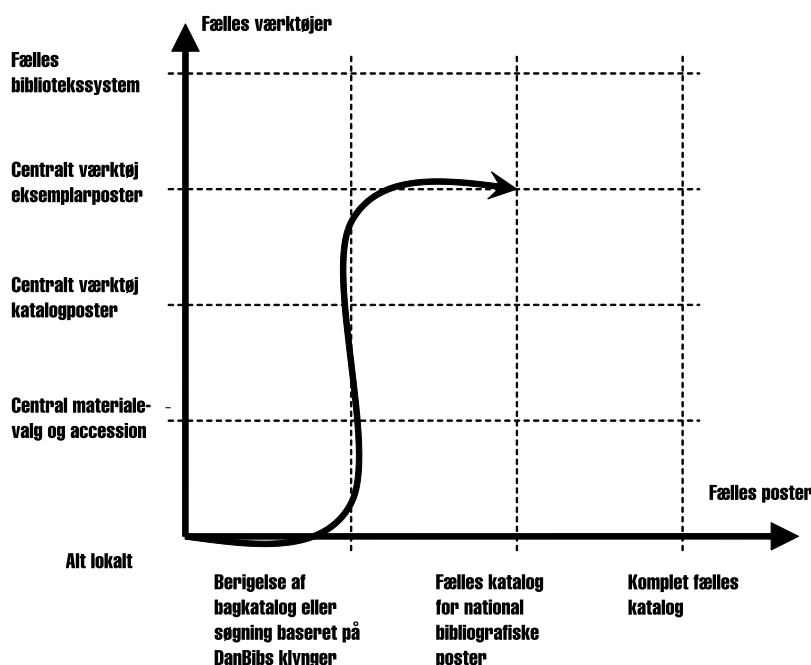
I det andet projekt var fokus fælles værktøjer, som vil gøre det lettere at indføre fælleskatalogen samt muliggøre, at indkøbs- og katalogiseringsprocesserne kan flyde på tværs af organisatoriske skel. Det primære resultat fra dette projekt er et koncept for materialevalg, accession og katalogisering via fælles centrale værktøjer samt dataflow mellem det centrale system og de lokale bibliotekssystemer.

Mulig vej til målet

Indførelse af fælles katalog og fælles centrale værktøjer behøver ikke være et "big bang".

Det kan gøres gradvist over en årrække. Som ordet "fælles" indikerer, kræver visionen bred opbakning blandt forskningsbibliotekerne. Alle

Tiden er løbet fra denne praksis. På ressourcesiden er det for dyrt med disse lokaloptimerede arbejdsprocesser, og det kan i fremtiden blive svært at tiltrække nye medarbejdere til disse funktioner.

Som ordet ”fælles” indikerer, kræver visionen bred opbakning blandt forskningsbibliotekerne. Alle biblioteker skal forpligte sig til opgaven, hvis der skal skabes tilstrækkelig volumen bag initiativet.

biblioteker skal forpligte sig til opgaven, hvis der skal skabes tilstrækkelig volumen bag initiativet. Figuren ovenfor illustrerer et muligt roadmap for fremtiden:

Den vandrette akse viser tre skridt mod fælles poster. Med fælles post menes, at alle biblioteker benytter samme bibliografiske post for en bestemt titel. Når der sker opdateringer til denne fra andre biblioteker, eller via berigelse fra andre kataloger (fx WorldCat), får alle biblioteker automatisk opdateringerne, fx hvis der kommer nye emneord, rettelser til titlen eller posten tilføjes en indholdsfortegnelse.

Gennemførelse af visionen om det komplette fælles katalog kan have lange udsigter, da der i Danmark er forskellige lokale politikker og traditioner for katalogisering, som gør at et bibliotek ikke umiddelbart og ubeset vil anvende andre bibliotekers poster. Derfor er der indsat et mellemskridt med fælles katalog for nationalbibliografiske poster (her tænkes også på udenlandske nationalbibliografier). Disse poster har ofte et højt kvalitetsniveau, og et fællesskab omkring disse vil være nemmere at gennemføre.

For at anskueliggøre behovet for et fælles katalog, er der lavet en analyse på et repræsentativt udvalg af bibliografiske poster fra Det Kongelige Bibliotek, Roskilde Universitetsbibliotek og Statsbiblioteket. Posterne er sammenlignet med klyngerne i DanBib. En klynge i DanBib kan

opfattes som en virtuel superpost, rummende data fra alle poster for samme titel.

Undersøgelsen viste, at mellem 30-60 % af alle lokalposter kunne beriges med enten emneord, klassifikationer eller ISBN fra denne superpost. Denne klare tilkendegivelse af den umiddelbare gevinst ved fælleskatalogen har medført, at DBC allerede nu tilbyder berigelsesudtræk fra DanBib til bibliotekernes lokalkataloger (første skridt på figurens vandrette akse).

Nogle biblioteker vil have lyst til at gå et skridt videre og væk fra søgning baseret på data i det lokale bibliotekssystem. For disse er berigelse af lokalkatalogen uinteressant. Hvis klynger i DanBib blev tilgængelig via en databrønd, kunne eksplorative søgesystemer som Summa og Primo med fordel arbejde direkte på klyngerne (superposterne).

Den lodrette akse viser fire skridt og ender i et fælles centralt bibliotekssystem. Det sidste har lange udsigter og er ikke nødvendigt for at opnå gevinsterne beskrevet i starten af artiklen. De første tre skridt er således tilstrækkelige for indfrielse af en væsentlig gevinst. Det første skridt med fælles materialevalg og accession kan indfries indenfor et års tid, da DBC alligevel skal udvikle services på området; disse skal kunne anvendes i en serviceorienteret arkitektur baseret på åbne standarder og bør derfor kunne tages i brug i alle biblioteker.

Et centralt værktøj til oprettelse af bibliografiske poster kan indføres relativt nemt, da katalogposter og udveksling af disse er standardiseret og implementeret i alle bibliotekssystemer. Et centralt værktøj til oprettelse af eksemplarposter, og senere udveksling til de lokale bibliotekssystemer, er nyt i dansk regi og vil derfor være lidt mere vanskeligt (især med hensyn til standardisering). Men kommer dette på plads vil hele indkøbs- og katalogiseringsprocessen kunne køre i én arbejdsgang. Og dermed er vejen banet for samarbejde bibliotekerne imellem i forhold til indkøb og katalogisering.

Ordet er frit

Vi – folkene bag SACS-projektet – vil med denne artikel gerne påbegynde en debat om fremtidens indkøbs- og katalogiseringsprocesser, da den nuværende praksis virker både dyr, utidssvarende og ufleksibel.

Vi tror på, at vejen og målet (som markeret med pilen på vores roadmap) kan indfries over et par år. Men hvad mener du? Er det realistisk? Er tiden løbet fra den eksisterende lokale indkøbs- og katalogiseringspraksis? Er der gevinster at hente, hvis processerne kunne flyde på tværs af organisatoriske skel?

Vil du give dit besyv med, så gå ind på <http://katalogsamarbejde.wordpress.com> og deltag i debatten. Her vil du også kunne finde supplerende materiale om emnet.

Undersøgelsen viste, at mellem 30-60 % af alle lokalposter kunne beriges med enten emneord, klassifikationer eller ISBN fra denne superpost.

Adgang – det svage led i forskningens værdikæde

Af Jakob Heide Petersen

En ny analyse udarbejdet på vegne af Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek (DEFF) viser, at Danmark ikke får optimalt udbytte af investeringerne i forskning. I rapporten, *Costs and Benefits of Alternative Publishing Models: Denmark*, konkluderes det, at Danmark ville kunne opnå meget større udbytte af dansk forskning, hvis man satser på open access – altså uhindret og gratis adgang til videnskabelige publikationer

Jakob Heide Petersen
Kontorchef i Styrelsen for Bibliotek og Medier
jhp@bibliotekogmedier.dk

Costs and Benefits of Alternative Publishing Models: Denmark er udarbejdet af professor John Houghton som led i en række analyser blandt partnerne i Knowledge Exchange. Det betyder, at der er udarbejdet tilsvarende analyser for Holland og Storbritannien, og at der senere også kommer en analyse for Tyskland.

Rapporten er som titlen antyder et studie af forskellige publiceringsformer og deres samfundsøkonomiske konsekvenser. Rapporten sammenholder således den nuværende brugerbetalte publiceringsmodel, hvor kommercielle forlag sælger adgang (abonnementer/licenser) til forskningspublikationer, med alternative publiceringsmodeller. Der er tale om en cost-benefit analyse, hvilket indebærer, at der foretages en analyse af både omkostningerne og gevinsterne ved de forskellige modeller.

Resultaterne af analysen

Det væsentligste resultat af analysen er, at den dokumenterer de økonomiske gevinster, der vil være ved at ændre det nuværende publiceringssystem. Den eksisterende abonnementsbaserede publiceringsmodel er baseret på eksklusivitet - at man kun har adgang til de videnskabelige artikler mod betaling. En model med direkte offentlig finansiering (f.eks. med forfatterbetaling) er derimod ikke afhængig af begrænset adgang og kan dermed tilbyde open access.

Rapporten konkluderer, at open access med en forfatterbetalt model ville kunne give en årlig nettogevinst i Danmark på ca. 520 mio. kr. En mindre ambitiøs open access model med selvarkivering ved siden af det traditionelle publiceringssystem vil give en årlig nettogevinst på ca. 215 mio. kr.

En stor del af den samlede gevinst ved open access skyldes den samfundsmæssige værdi af forbedret adgang til forskningsresultater. Denne gevinst er på ca. 300 mio. kr. årligt. Den vil

rent hypotetisk kunne realiseres, hvis man blot ændrede finansieringen af det nuværende system fra brugerbetaling (abonnementer) til direkte offentlige støtte. Man kunne med de samme aktører og uændret udgiftsniveau få en samfundsmæssig gevinst på 300 mio. kr. ved at ændre systemets finansieringsform.

Analysen viser imidlertid også, at, at open access er en billigere og mere effektiv publiceringsform end det nuværende system. I et investeringsperspektiv kan besparelsen ved at overgå til open access faktisk finansiere udgifterne i overgangsfasen til etableringen af det nye system.

Fremgangsmåden i analysen

Videnskabelige publikationer er ét element i en værdikæde, som frembringer ny viden og videnskabelig baseret innovation. En stor del af forskningen er offentlig finansieret, hvilket betyder, at finansieringen af hele værdikæden i mange tilfælde er offentlig – med undtagelse af publiceringen. Man har altså en værdikæde, hvor det offentlige finansierer over 90% af udgifterne for efterfølgende at overdrage resultaterne til kommercielle aktører og så betale for adgangen på markedsvilkår. Det kan næppe undre, at alternativer til denne model er samfundsmæssigt fordelagtige.

Analysen af de økonomiske konsekvenser af forskellige publiceringsmodeller må nødvendigvis undersøge hele værdikæden, fordi publiceringsmodellen har konsekvenser for de øvrige led i kæden. Man kan betragte værdikæden som et system der varetager følgende funktioner:

1. At bevilge støtte til forskning og forskningskommunikation
2. At forske og kommunikere forskningsresultater
3. At publicere videnskabelige værker
4. At understøtte vidensspredning, genfinde og bevare forskningsresultater
5. At studere publikationer og anvende viden

Publiceringsmodellen har konsekvenser for, hvordan de forskellige dele af systemet fungerer. Således er biblioteket en central aktør under punkt fire, og det har naturligvis økonomiske konsekvenser for bibliotekerne, om publiceringen i punkt 3 er baseret på licenser eller på open access.

Det brede perspektiv medfører, at analysen både kan sammenholde de direkte omkostninger til forskellige publiceringsmodeller, men samtidig også analysere, hvilke omkostninger og gevinster en model kan få for andre dele af systemet.

Selvom det er muligt at identificere nogle kernefunktioner i systemet, er der en lang række variable, som analysen må forholde sig til. Det bidrager til at gøre rapporten lidt svært tilgængelig, at den arbejder med mange forskellige variable, som kombineres i analyserne. De væsentligste variable er:

- Publiceringsform – der skelnes mellem peer reviewede open access tidsskrifter (guld OA), selvarkivering i repositories parallelt med traditionel publicering (grøn OA) samt selvarkivering som grundlag for såkaldte ”overlay journals” og peer review.
- Omfanget – der skelnes mellem, om der er tale om OA i Danmark eller hele verden. Endvidere skelnes der mellem, om der er tale om OA nationalt eller kun inden for universiteterne
- Tidsperspektiv – Der skelnes mellem, hvorvidt open access analyseres i en overgangsfase (transitional model) eller en permanent tilstand (simulated steady state). En række af omkostningsberegningerne er desuden lavet i et 20 års perspektiv for at kunne sammenligne effekter af de forskellige modeller

- Forholdet til status quo – der skelnes mellem, om open access etableres som supplement til det eksisterende system (ceteris paribus scenarier) eller som erstatning (nettoomkostningsscenerier)

Analysen kan dog som de fleste cost-benefit analyser opdeles i tre overordnede dele: omkostninger, gevinster og sammenligning af omkostninger og gevinster.

Omkostninger

I cost-benefit analyser er omkostningsdelen ofte den del af analysen, der lettest kan understøttes af allerede tilgængelige data. Det er ofte nemmere at opgøre, hvad noget koster, end det er at dokumentere alle gevinster ved en given aktivitet.

Rapporten anvender en generisk model for forskningssystemet med udgangspunkt i ovennævnte kernefunktioner, hvor data for omkostningerne for de enkelte aktiviteter enten er hentet fra eksisterende internationale analyser eller modificeres gennem bidrag fra nationale statistikker eller estimater. Selve modellen kan ses på <http://www.cfses.com/EI-ASPM/SCLCM-V7>

Omkostningsstrukturen for internationale forlag er således nogenlunde ens, hvad enten analysen gælder Danmark eller Storbritannien. Omvendt kan universiteternes omkostningsstruktur være meget forskellig, og analysen skal dermed baseres på data indsamlet i det enkelte land.

Rapporten omfatter en meget detaljeret analyse af omkostningerne for alle de aktiviteter, der er i forskningens værdikæde; Når man kender omkostningerne ved de mange aktiviteter, bliver det lettere at analysere de økonomiske konsekvenser af ændringer i publiceringsformen.

Det er en væsentlig styrke ved rapporten, at den indeholder disse detaljerede oplysninger om omkostningerne ved alle dele af forskningssystemet, fordi dette også kan fungere som beslutningsgrundlag i andre sammenhænge. Selve metoden er også en styrke, fordi både antagelser og kildedata er adskilt fra beregninger og konklusioner. Der bliver derved muligt at diskutere ikke kun modellen, men også de data og antagelser, som ligger til grund for konklusionerne.

Det aktivitetsbaserede omkostningsmodel giver mulighed for at kombinere omkostningsdata til eksempelvis at fastslå omkostningerne ved at producere en videnskabelig artikel. De samlede omkostninger kan opgøres til 125.700 kr. pr. artikel. Over halvdelen af omkostningerne (60 %) går til at skrive artiklen, en mindre del af omkostningerne (15 %) går til peer review og den sidste fjerdedel af omkostningerne er forlagsomkostninger. De samlede omkostninger på ca. 125.000 kr. omfatter dog ikke omkostningerne til den forudgående forskningsproces, som er langt større.

Det vil sige, at for offentlig finansieret forskning udgør forlagets omkostninger kun 25 % af omkostningerne til at producere artiklen, men forlaget overtager alle rettigheder til at disponere over resultatet. Selv uden en open access dagsorden

kunne man overveje at kræve gratis adgang for offentlige institutioner og en del af overskuddet fra salget til virksomheder, hvis man finansierer 75 % af omkostningerne.

Et andet interessant resultat af omkostningsanalysen er, at den dokumenterer den store økonomiske forskel på det digitale og trykte format – og ikke mindst de store omkostninger ved at opretholde begge formater i produktion og distribution (såkaldt dual-mode publishing). Det er interessant, fordi det dokumenterer den store økonomiske belastning for forlag og biblioteker i 1990'erne ved at skulle distribuere både trykte og digitale tidsskrifter. Den del af analysen er således et godt argument for fortsat digitalisering både for forsknings- og folkebibliotekerne.

Der kan være behov for at drøfte nogle af de data, som anvendes for danske forhold, men selve modellen og især de overordnede konklusioner er meget robuste overfor justeringer af enkelte omkostningsvariable.

Gevinster

Som nævnt ovenfor kan det være vanskeligt at kvantificere alle gevinster i et system – medmindre de er prissat af markedet. Som udgangspunkt for kvantificering af gevinsterne anvender rapporten en modificering af en traditionel økonomisk model – den såkaldte Solow-Swan model. I denne model antager man, at forskning er nyttig, og at der er fri adgang til den. Modellen er imidlertid ikke helt realistisk, fordi der jo ikke er fri adgang til forskning, og fordi det næppe er al forskning, som er nyttig. Rapporten introducerer derfor adgang og nytte som to såkaldte friktionsvariable. Det faktum, at ikke al forskning er nyttig, og at der er barrierer for adgangen til forskning skaber friktion i systemet og medfører, at investeringer i forskning ikke uhindret omsættes til værdi.

Man ved fra andre analyser, at det årlige afkast på investeringer i forskning ligger på mellem 20 % og 40 %. Rapporten beregner på denne baggrund værdien af en reduktion af friktionen gennem bedre adgang til forskningsresultater. Med et afkast på 20 % på offentlig finansieret forskning i Danmark vil en 5 % forøgelse i adgang og nytte være 304 mio. kr. værd hvert år.

I den rapport, som er udarbejdet for det engelske JISC, findes en nøjere gennemgang af disse estimater (<http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/rpconomicoapublishing.pdf> – side 193-210)

Gevinsterne på ca. 300 mio. kr. årligt er så store, at det bør være endnu en grund til at fokusere på, hvordan man kan fremme open access i Danmark.

Et væsentligt resultat i analysen af gevinsterne er, at den fremhæver bibliotekets rolle i et videnssamfund. Analysen af forskningssystemet bidrager generelt til at indplacere biblioteket i en større værdikæde, og analysen af gevinsterne viser mere konkret værdien af den vidensspredning, som også biblioteket bidrager til.

Omkostninger sammenholdt med gevinster

Når man sammenholder omkostninger og gevinster ved at overgå til alternative publiceringsmodeller som erstatning for det nuværende system er konklusionen i alle tilfælde, at det rent samfundsøkonomisk er en rigtig god forretning. I rapporten sammenfattes analyserne for en lang række scenarier i cost-benefit forholdstal. Disse er beregnet for et tyveårigt tidsperspektiv, fordi effekterne er meget forskudte i tid.

Det dokumenteres eksempelvis, at cost-benefit forholdstallet for national grøn open access i en overgangsmode er 9,6. Det betyder, at gevinsterne ved at etablere selvarkivering i en repositorystruktur parallelt med den traditionelle publicering vil være næsten 10 gange større end omkostningerne. Det fremhæves i øvrigt, at scenariet for grøn open access er særlig positivt i Danmark, fordi man har en meget velfungerende repository-arkitektur. Det bør ses som en ros til forskningsbibliotekerne og deres indbyrdes samarbejde på dette område.

Open access publicering i traditionelt tidsskriftsformat (guld open access) er også en god forretning og kunne være en relevant model for eksempelvis danske tidsskrifter.

Afslutning

Analysen er et godt afsæt for det videre arbejde med open access. Rapporten er værdifuld, fordi den omsætter idealerne om open access til sund fornuft og god forretning. Den kan betragtes som et meget seriøst bidrag til en debat, som til tider er præget af personlige præferencer og manglende forståelse for samfundsøkonomiske sammenhænge. Der er naturligvis ikke nogen "gratis" publiceringsmodeller. Alle modellerne har omkostninger og fordele. Det, der primært adskiller open access og det nuværende system er spørgsmålet om adgang og finansieringen.

Når rapporten viser, at det eksempelvis koster 125.700 kroner at publicere en videnskabelig artikel, kan denne udgift enten dækkes ved at sælge abonnemeter (brugerbetaling) eller ved direkte offentlig finansiering. Rapporten dokumenterer, at den begrænsning af adgangen, som er forudsætningen for de traditionelle licensbaserede publiceringsmodeller, har store samfundsmæssige omkostninger. Der er simpelthen et meget stort samfundsøkonomisk tab ved at begrænse adgangen til videnskabelige artikler.

Som debatten om den amerikanske sundhedssektor viser, kan spørgsmålet om finansiering blive et centralt politisk spørgsmål. Der kan i sådanne tilfælde være langt fra gode argumenter til realiseringen af økonomiske gevinster ved en systemændring. Det er i den sammenhæng glædeligt, at Videnskabsministeriet har taget initiativ til at etablere et open access arbejdsgruppe, der skal udarbejde anbefalinger til, hvordan man kan fremme open access i Danmark.

Summen af store og små forandringer

Om CBS Biblioteks transformation mod CBS Knowledge and Learning Services

Af René Steffensen

Nej, CBS Bibliotek har ikke skiftet navn. Men tendensen er tydelig. Summen af store og små forandringer giver en ny bundlinje. CBS Bibliotek er på vej til at blive en organisation, hvis opgaver og strategiske orientering bedre beskrives med andre ord end bibliotek.

René Steffensen
Biblioteksdirektør, CBS Bibliotek
Copenhagen Business School
rs.lib@cbs.dk

Man skal undgå at blande 90'ernes navnediskussion sammen med hvad der sker nu. Navneudfordringen kommer ikke, fordi universitetsbibliotekerne går fra at være fysiske over hybride til elektroniske. Eller (op)finder nye opgaver som er relevante i en mere eller mindre traditionel bibliotekskontekst.

Den er i højere grad til stede, fordi fællesmængden mellem universitetsbibliotekerne reduceres, og fællesmængden mellem det enkelte universitetsbibliotek og universitetet tilsvarende øges.

Det skal sammenholdes med, at ord som "bibliotek" og særligt "bibliotekar" de seneste 3-5 år har mistet flyvehøjde. "Biblioteksskolen" kan ikke rekruttere "bibliotekarer". "Folkebiblioteket" har en konceptudfordring og ved ikke, om de skal bevæge sig fra at være bogtårne over borgerservice til i sidste ende at være sociale væresteder for utilpassede unge.

Det skal altså "universitetsbiblioteket" – som opdyrker en lokalt betinget opgaveportefølje og dermed i stigende grad fjerner sig fra hinanden og helt fjerner fællesnævneren for ordet "bibliotek".

Brændende platform

Universitetsbibliotekerne har en brændende platform. Det er ikke nyt.

CBS Bibliotek har de sidste 5 år mistet 48 % af sit fysiske udlån. Tilsvarende høje procenttal gør sig gældende i forhold til henvendelser ved skrankerne og i brugen af bibliotekskatalogen. Hvis vi fortsat skal gøre gavn og bruge tildelte ressourcer fornuftigt, er det afgørende nødvendigt at opdyrke nye arbejdsområder og flytte os fra de gamle. Dette ved alle universitetsbiblioteker, og det gør alle noget ved.

På CBS Bibliotek har vi identificeret 4 strategiske fokusskift, som netop er begrundet i den brændende platform.

STRATEGISKE FOKUSSKIFT

- Fra bøger til e-ressourcer
- Fra skranker til differentieret bruger betjening
- Fra enhedskatalog til integreret søgning
- Fra 90/10 til 50/50 (dvs. betjening af studerende vs. forskere)

Når det er vigtigt for os at reagere med fokusskift, skyldes det, at vi ikke kan fokusere på og finansiere begge dele. Vi vil stadig have bøger, skranker og bibliotekssystem – og er derfor også i fuld gang med at implementere Aleph. Men vi skal samtidig prioritere meget anderledes.

Vi bilder os vel egentlig ind, at vi har en velfungerende drift, beslutningstruktur og kvalitetsproces. Der er en positiv kultur omkring dette, udviklet og fastholdt over mange år. Det har vi suppleret ved intensivt at arbejde med at udvikle vores innovations- og projektkultur de seneste par år. Vi er således en velfungerende organisation med fornuftige medarbejdere og et rimeligt budget.

Strategiproces uden reel effekt

Men det er ikke nok. Den strategiproces som CBS Bibliotek kørte i 2007-2008 resulterede nok i en klar identifikation af nye opgaver. Men den udmøntede sig i mindre omfang i en konkret reorientering. Vi hang altså fast i kendte mønstre, opgaver og kompetencer.

Det har vi nu gjort op med. Og det har vi gjort ved at prioritere 5 strategiske programområder i en ledelsesdrevet organisationsforandring med en radikal omprioritering af arbejdsopgaver.

STRATEGISKE PROGRAMOMRÅDER

- Fysiske Faciliteter
- E-ressourcer
- Kommunikation & Læring (dvs. primært mødet med brugerne på forskellige platforme og via undervisning)
- Forskningsformidling og -støtte
- Web (dvs. arbejdet med websites og portaler for hele CBS)

Der er sådan set ikke meget nyt i CBS Biblioteks strategiske programområder. Men det er der i vægtningen af "gamle" og "nye" opgaver.

Vi lukker ikke CBS Bibliotek i Dalgas Have. Men fra og med i år bliver 25 % af samlingen årligt flyttet til Solbjerg Plads med mulighed for senere at accelerere processen. Dermed reduceres bogsamlingen, den placeres ét sted, og vi kan flytte fokus fra Dalgas Have til en mere mangfoldig betjening med vægt på web og e-ressourcer. Faciliteterne i Dalgas Have vil sandsynligvis overgå til læringsfaciliteter med en 24/7-adgang, en service som vi allerede nu tilbyder i Porcelænshaven.

Vi ændrer medarbejderprofilen og bruger fremover kun timelønnede medarbejdere i vores udlånsskranker. Vi er udfordret af, at faste medarbejdere ønsker interessante arbejdsopgaver, kompetenceudvikling og høj løn. Det modsvarer ikke længere de opgaver, vi f.eks. kan tilbyde i udlånsskrankerne. Vi begrænser også antallet af medarbejdere i informationskrankerne. Ikke for at have færre kontakttimer til fordel for f.eks. virtuelle services – det kommer på sigt – men snarere for at sikre en ensartet og høj kvalitet i betjeningen af brugerne.

I det hele tage er specialisering et af kendetegnene ved den ny organisation. Det sker dels for at øge kvaliteten generelt i opgavevaretagelsen, vi har f.eks. ikke gode erfaringer med at rigtigt mange medarbejdere skal dele arbejdet omkring informationsvakterne, dels for at sikre at nye opgaver og strategiske programområder prioriteres. Ved ret tydeligt at adskille arbejdet med fysiske materialer fra arbejdet med e-ressourcer (som samtidig opprioriteres), ved at bemane og prioritere enheder der tager sig særskilt af undervisning, web-tjenester, forskningsformidling og -støtte er det hensigten at flytte indsatsen hen imod nye vækstområder.

Det arbejde resulterer i 5 afdelinger, hvor måske kun IT-afdelingen står tilbage uden afgørende nye kendetegn. Der er dog en undtagelse, at vi sikrer en øget bemanning af Websites & Portaler, en opgave vi varetager for hele CBS, og som er grunden til, at "Web" er ét af 5 strategiske programområder.

NY ORGANISATION

Administrationsafdeling

- Sekretariat
- Konferencesevice

IT-afdeling

- Specialsystemer
- Websites & portaler

Publikumsservice

- Fysiske faciliteter
- Fysiske processer

Studieservice

- Kommunikation & læring
- E-ressourcer

Forskningservice

- Forskningsformidling & -støtte
- Vidensorganisering

Faren ved denne specialisering kan være medarbejderes "ekskludering" fra interessante opgaver i andre afdelinger. Opgaver man måske endda tidligere har varetaget og brugt som faglig identifikation. Jeg tror personligt, at det er nødvendigt med en øget specialisering på universitetsbibliotekerne. Vi får nemlig som andre universitetsbiblioteker en til stadighed mere kompleks og forskellig opgaveportefølje. Tidligere gav det mening hos os, at alle medarbejdere stod bag skranken. At "møde og kende boglåneren" var vores primære eksistensberettigelse. Når vi i dag ved, at kun en mindre del af CBS Biblioteks forretning er klassiske biblioteksopgaver, så giver dette ikke længere mening.

En ny strategi

CBS Bibliotek har med sin nye strategi tydeligt fokuseret på at øge indsatsen omkring forskningsformidling og forskerstøtte. Det har vi i en årrække arbejdet med, men fokuserer nu

indsatsen i én afdeling og øger bemanningen. Vi går fra en 90/10-virkelighed, hvor de studerende i kraft af antal er de væsentligste forbrugere af de klassiske biblioteksydelser, til en balanceret 50/50-virkelighed, hvor den tid vi ikke længere skal bruge på at sætte bøger på plads, nu i stedet bruges til at øge forskerstøtten.

Vores mål er klart at få formelt ansvar for forskningsformidlingen på CBS. Vi arbejder derfor ret konkret og målrettet med forskningsregistrering, ekspertdatabase, forskningsbulletin, forskningspubliceringsanalyse, ophavsret, konferencesevice, Open Journal Systems og Open Access.

DEN NY VERDEN: CBS BIBLIOTEK KONFERENCESERVICE

Bemanning: 3 årsværk

Finansiering: CBS Bibliotek / CBS ledelsespulje (1 årsværk) og brugerbetaling (2 årsværk).

Opgaver: Med Open Conference System (OCS) som omdrejningspunkt at sikre professionel varetagelse af internationale flerdags-konferencer på CBS. Systemet varetager review-process, tilmelding, betaling, formidling af papers og proceedings, mv.

Konferencesekretariatet tilbyder derudover konsulenthjælp til konferencer – lige fra små opgaver som rådgivning og konkret ansøgning om eksternt støtte (fonde mv.) til en fuld pakke, hvor alt lige fra reviewproces, markedsføring, trykning af programmer til faktisk afholdelse af konferencen, inkl. hotel- og cateringopgaver, varetages.

Formål: At tilbyde konferencesevice til CBS-enhederne langt billigere og mere professionelt end i dag. For derigennem at formidle CBS' forskning, herunder særligt opsamle og tilgængeliggøre forskningsresultater i form af papers og proceedings. Og i sidste ende at brande CBS over for omverdenen som en seriøs og førende business school.

Det er i tråd med dette, at CBS Bibliotek har oprettet og nu vedligeholder CBS' forskeres fælles intranet, "Research Hub". I den forbindelse har CBS Bibliotek eksempelvis lobbyet for, at CBS har tilsluttet sig Berlin-deklarationen, og det er biblioteket, som har udformet og skabt fælles accept af CBS' Open Access politik. Det er samtidig vores opgave at følge op på den udvikling, ligesom det er vores opgave at finde ressourcer til

at sikre både skinner og lokomotiver, så politiken kan efterleves. Det er svært at forestille sig, at det ikke kommer til at gå ud over traditionelle opgaver som fysiske samlinger og en – i forhold til effekten – dyr skrankebetjening.

En endnu nyere strategi?

Strategien er altså på plads og metoden enkel. En ledelsesdrevet organisationsændring med øget specialisering, ændret bemanning og fokus på nye opgaver som de bærende elementer. Vi bliver på den måde omformet til noget, der minder om "Knowledge and Library Services". Helt i tråd med den strategi, som er fastlagt i samarbejde med CBS Biblioteks Advisory Board.

Men er CBS Bibliotek nu i hus med pejlingen på fremtiden? Nej. Ikke helt. CBS' nye rektor, Johan Roos, der tiltrådte august 2009, har lanceret et arbejde med 5 principper. Det er nu op til alle enheder, sammen med direktionen, at udvikle og definere betydningen af principperne.

JOHAN ROOS' 5 PRINCIPPER

- Dedicated to Relevance
- Creating Distinctiveness
- Comitted to Excellence
- Rewarding Imagination
- Join Us!

Disse principper skal udvikles i en "CBS betydning" og danne fundament fremover. Det handler om en fælles forståelse af, hvordan hvert enkelt princip kan fungere som rettesnor for, hvordan vi skal agere – og principper for ønskelig adfærd.

For Johan Roos er det vigtigt at have fundamentet på plads, inden ny strategi og struktur er på plads. Men hvad der måske er mere interessant allerede nu, er CBS' tydelige prioritering og orientering hen imod uddannelse, undervisning og læring. Det sidste er vigtigt, for biblioteket må reagere og være lydhør over for dette.

Biblioteker og rå informationer alene, selv i elektronisk form, giver ikke længere nødvendigvis nogen mening for brugere og stakeholders. Men som bibliotek interesserer vi os faktisk allerede for læring og har inkluderet dette i de eksisterende programområder. For vi vil gerne arbejde mere målrettet med udfoldede og eksperimenterende læringsfaciliteter, f.eks. med e-læringsplatforme, hvor bibliotekets services indgår som et af de bærende elementer. Og med undervisning i informationskompetence med målbare resultater.

Fakta er således, at vi bør se på strategien og allerede nu undersøge, om det giver mere mening at tænke os ind i en (endnu) større universitetssammenhæng omkring læring. I en sammenhæng hvor navnet måske ikke længere er bibliotek, men snarere "CBS Knowledge and Learning Services"?

DF's årsmøde i Kolding – set med en studerendes øjne

Af Mikael Strandbech

Danmarks Forskningsbiblioteksforenings (DF) årsmøde blev afviklet under temaspørgsmålet: "En cocktail af innovation og ny teknologi: Brændstof til biblioteksudvikling?". Dette spørgsmål gav deltagerne lejlighed til at undersøge og diskutere begreber som innovation, ny teknologi og biblioteksudvikling.

Mikael Strandbech
Stud.db
mikaelstrandbech@gmail.com

Per Steen Hansen, formand for DF, åbnede årsmødet i Kolding med at byde alle 146 deltagere velkommen. Herpå blev den politiske beretning fremlagt i resume. Hovedoverskrifterne handlede bl.a. om den pågående fusionsbølge mellem biblioteker og deres moderinstitutioner. En fusionsbølge der også ses i det omgivende samfund og som "alt tyder på fortsætter". Herudover blev den bibliometriske forskning fremhævet idet den får bibliotekerne til at rykke tættere på universiteternes direktioner, og derfor fremstår som en forskning hvor "bibliotekets faglige etik ikke må kunne drages i tvivl". Formanden udtrykte også stor støtte til DEFFs anbefalinger, om at revitalisere DEFF.

Skumfiduser med grøn wasabi

Kirsten Bertelsen, organisationspsykolog og billedkunstner, og hendes kollega fra GE-SAMTKUNSTWERK serverede efterfølgende hvide skumfiduser overhældt med grøn wasabi (japansk peberrod). Samtidigt med indtagelsen af denne mærkværdige ret, fik vi historien om kokken der havde sat sig for, altid at tilberede maden på nye måder, også selvom det indebar en tilsyneladende ulogisk sammenblanding. Så selv om der var udbredt enighed i salen om, at det kunne diskuteres hvor succesfuldt netop dette produkt var, illustrerede smagsoplevelsen

og historien om kokken, sammen med de mere abstrakte tanker om at forholde sig åben og fordomsfrit til kategorier og egne antagelser, fint begrebet innovation. Og jo, Kirsten Bertelsen og hendes kollega var godt klar over at bibliotekernes virkelighed var noget mere kompleks end eksemplet med skumfiduser med wasabi lod ane, når det handler om innovation med fokus på bruger- og medarbejderinvolvering. Som en øvelse skulle vi nu omformulere sætninger som "Biblioteks viden er gammel" eller "Bibliotekets viden er skjult" hentet fra en brugerundersøgelse, til åbne spørgsmål, for at forstå hvorfor brugerne udtalte sig således. En pointe i oplægget blev "I (bibliotekarerne) skal forstyrre dem (brugerne) med jeres viden. Brugerinnovation er ikke at løbe i hælene på brugerne".

Web 2.0 og evighedsstudenten Jens Thorhauge

Adjunkt Thomas Ryberg fra Aalborg Universitet gav et overblik over Web 2.0 og sociale teknologier. Desværre, eller måske heldigvis, var der ikke meget nyt at hente for årsmødedeltagerne i oplægget. En håndsoprækning overraskede da også Thomas Ryberg, fordi brugen af og kendskabet til sociale medier tilsyneladende var på højde og i nogle tilfælde endda højere i forsamlingen af bibliotekarer, end blandt de studerende

på Aalborg Universitet. I oplægget var vi flere der savnede en kritisk vinkel på Web 2.0 og de sociale medier. Men det fik vi så mulighed for at diskutere efterfølgende i workshoppen "Future Workshop".

I "Future Workshop" ville Jannie Friis Kristensen fra Innovation Lab A/S gerne, at vi gav et bud på hvordan bibliotekerne så ud om 10 år, hvis vi legede at alt var muligt. Derfor stod den på gruppearbejde, struktureret med værktøjer fra Innovation Lab. Som en afslutning på workshoppen fremlagde et medlem fra hver gruppe deres fremtidsfortælling om bibliotekerne. Det kom der mange både underholdende og tankevækkende historier ud af. Blandt andet den om evighedsstudenten Jens Thorhauge for hvem det endte så godt, da bibliotekaren og de sociale teknologier i skøn forening fik styr på hans liv. Eller den om den selvstuderende der gik så grueligt meget igennem med Google, som han var henvist til, da biblioteket sjældent var åbent og for øvrigt endte biblioteket altid med at henvise til Google. Fælles for de fremlagte historier var en fantasifuld brug af teknologien, samt en urokkelig tro på bibliotekarens evne til at navigere.

Generalforsamlingen blev som nævnt indledt af formand Per Steen Hansen der fremlagde den organisatoriske beretning i resume. Per Steen Han-

I den efterfølgende debat mente Steen Bille Larsen fra Det Kongelige Bibliotek, at folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne som følge af udviklingen i det omgivende samfund, stod overfor lignende udfordringer og derfor ville stå stærkere, hvis Danmarks Forskningsbiblioteksforening slog sig sammen med f.eks. Danmarks Biblioteksforening

Lystfiskeren er kun interesseret i at udføre arbejde, som han finder absolut spændende hele tiden, og han hader rutinearbejde.

alene i 2009). I den efterfølgende debat mente Steen Bille Larsen fra Det Kongelige Bibliotek, at folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne som følge af udviklingen i det omgivende samfund, stod overfor lignende udfordringer og derfor ville stå stærkere, hvis Danmarks Forskningsbiblioteksforening slog sig sammen med f.eks. Danmarks Biblioteksforening. Er det muligt at skabe en sådan forening ville Steen Bille Larsen vide?

Per Steen Hansen udtalte sig på bestyrelsens vegne og understregede at en særlig platform for forskningsbibliotekerne var ønskelig, men at de var åbne for konstruktive forslag i retning af et samarbejde. Efterfølgende blev de faldende medlemstal også bragt op som en motivation for sammenlægningen. Der blev også foreslået fælles arrangementer, uden en fælles forening. Andre foreslog en forening med et stærkere politisk samarbejde, men stadigvæk med arrangementer mod specifikke faggrupper.

På vej mod den endelige udfordring?

Dagen sluttede med new-comers session hvor nye medlemmer og førstegangsdeltagende blev budt på drikke og snacks og præsenteret for foreningens arbejde samt mødte bestyrelsen i øjenhøjde. Siden fulgte en festmiddag, og for mange af deltagerne var onsdag blevet til torsdag inden dagens networking var forbi.

Årsmødets anden dag startede traditionen tro med fælles afsyngning af en dansk folkesang, hvorefter Jens Thorhauge, direktør i Styrelsen for Bibliotek og Medier, fremlagde Styrelsens strategiske beretning.

Jens Thorhagues beretning havde titlen "På vej mod den endelige udfordring?". En udfordring hvor digitaliseringen af kulturarv og Googles mulige monopollignede magt, ifølge Jens Thorhauge, fik amerikanske medier til at spille dommedagstrommerne på vegne af bibliotekerne, som fysisk og offentlig institution. Ligeledes ser Thorhauge "Wikipedia-manien" som en del af den endelige udfordring i kampen om vidensautoritet. Thorhauge mente, at de danske forskningsbiblioteker har den rette strategi i den nuværende situation, når de arbejder på flere downloads, flere brugere på biblioteket, flere interurbane lån og mere brugerundervisning.

Imens vi afventer resultatet af EU-Kommissionens høring, der skal give svar på om de europæiske copyrightregler, der er uensartede EU's lande imellem, kan harmoniseres, så de bedre passer til den digitale tidsalder eller Googles bestræbelser i at skabe en global bogbase, er det vigtigt, understregede Jens Thorhauge, at huske på, at Google er en privat virksomhed, der skal tjene penge. Så selv om Googles forretningsmodel lige nu ikke kan fås meget bedre, er det vigtigt, at der arbejdes for "at sikre offentligt ejerskab til offentlig ejendom".

En brændende platform og fremtidens ulidelige lethed

Annette Digmann, forsker og afdelingschef for innovation og forskning i Region Midtjylland holdt et veloplagt oplæg om innovation i offentlige virksomheder. Annette Digmans påstand er at innovation opstår, når man møder problemer der skal løses, og at innovation foregår hele tiden på en arbejdsplads. For at få øje på problemområder og innovation observeres hverdagslivet på en arbejdsplads gennem en længere periode. Eksempelvis opdagede man på et hospital, at personalet brugte mange ressourcer på at tage sengeheste ned og op hver gang en patient skulle op eller i sengen. Man udviklede derfor en intelligent seng, der kunne udføre aktionen selv.

Annette Digmann beskrev den offentlige sektor som "en brændende platform", ud fra den betragtning at der forventes mere af det offentlige, for færre ressourcer. Ligeledes blev en ny medarbejdertype "lystfiskeren" beskrevet. Lystfiskeren er kun interesseret i at udføre arbejde, som han finder absolut spændende hele tiden, og han hader rutinearbejde. Innovation er ikke nødvendigvis at fjerne de gamle mænd i bestyrelsen, mente Annette Digmann.

Innovation kan være kendt teknologi udnyttet på nye måder. Som for eksempel, når man ligger dynamoer i gulvene på en togstation i Boston, og passagerernes skridt på stationens gulve skaber elektricitet. En ide man også har taget op i Milano og på Nørreport Station. Innovation opstår, ifølge Annette Digmann når man blander fagområder. Eksempelvis kunne en jazzmusiker eller en filosof måske opdage nye vinkler på udviklingen af forskningsbibliotekerne.

Afslutningsvis leverede Michael Cotta-Schönberg, Frede Mørch, Bertil Dorch og Mette Dahl Hansen – alle ansatte ved Det kongelige Bibliotek – med en tour de force gennem science fiction litteratur og science fiction film en forrygende sjov og interessant fortælling om bibliotekernes og bibliotekarens fremtid under titlen "Libs in space: Fremtidens ulidelige lethed". Fra Jules Verne omkring "Rosens navn" og Dan Brown mod "Rainbows End" og meget mere, blev udgangspunktet: måske forsvinder det fysiske bibliotek, men bibliotekaren gør det næppe.

Det var ordene og perspektivet set fra min stol. Tak til bestyrelsen for invitationen.

Fælles for de fremlagte historier var en fantasifuld brug af teknologien, samt en urokkelig tro på bibliotekarens evne til at navigere.

Min arbejdsuge

Af Jeannette Ekstrøm

I dette nummers 'Min arbejdsuge' fortæller Jeannette Ekstrøm fra Danmarks Tekniske Informationscenter om en uge i sit arbejdsliv: "Mine arbejdsopgaver består af masser af undervisning af studerende, forskergrupper mv. En typisk uge for mig er præget af faste vagter (udlån, telefon, "spørg en bibliotekar") samt naturligvis arbejdsmøder, afdelingsmøder, undervisning, planlægning, udvikling, test af værktøjer, videndeling, osv. Sådan var min uge 43 også."

Jeannette Ekstrøm
Bibliotekar
Danmarks Tekniske Informationscenter
je@dtic.dtu.dk

Mandag

Min afdeling har fokus på formidling, undervisning og kommunikation ud til DTU. Vi holder altid korte møder mandag morgen, dels med videndeling fra ugen der gik, samt stort og småt vedrørende kommende undervisning og opgaver. Der var ikke det store på tapetet denne mandag, men det var Open Access Week og der skulle skrives en nyhed på vores interne DTU Blog om emnet, og ikke mindst skulle der slås et slag for den nye webside – www.open-access.dk - som var gået i luften den selv samme morgen.

Efter at have udarbejdet den nyhed til bloggen om ovenstående, arbejdede jeg videre med teksterne til vores forestående e-læringskursus. Det kursus vi udviklede for snart 10 år siden er i gang med at blive videreudviklet og moderniseret, og jeg og en kollega kæmper en del med at få overført tekster og indhold til Moodle platformen (et open source CMS system, som anvendes til andre læringsforløb på DTU). Det tidligere kursus var udformet i Frontpage, men Moodle har en del administrative samt interaktive muligheder, som vi skal se nærmere på.

Om eftermiddagen deltog jeg i et åbent hus arrangement på KUBIS Videncenter for Videnskabelig Kommunikation. Eftermiddagen var spækket med spændende oplæg om projekter fra KUBIS Videncenter, samt masser af 10 min. talks om alt lige fra sociale teknologier og e-science, til bibliometri og forskningsregistrering. Formålet med dagen var vist også at få gjort opmærksom på Open Access overfor brugerne, og jeg synes dagen var rigtig spændende. Det er altid godt med input om emner, som man selv går og pusler aktivt med.

JEANNETTE EKSTRØM, 41 ÅR

ARBEJDE

Ansæt på Danmarks Tekniske Informations Center siden 1995. Jeg har gennem tiderne haft mange forskellige opgaver. De seneste 10 år har jeg arbejdet mest med undervisning, e-læring, blended learning, samt formidling af bibliotekets ressourcer overfor især vores studerende og undervisere. Tidligere har jeg været med til at udvikle en online lærebog i teknisk informationssøgning for DTU studerende, som netop er ved at undergå en teknisk ansigtsløftning med deadline januar 2010.

TILLIDSPOSTER

Sidder pt. i Bestyrelsen for de statsansatte bibliotekarer (SG) under Bibliotekarforbundet. Er endvidere en del af UBVA og Forskningsnettets ambassadørkorps for portalen elæring og jura – www.forskningsnettet.dk/jura. For nylig er jeg kommet med i OA netværket i Danmark – af ren og skær interesse.

PRIVAT

Gift med Bo, har to piger og bor i Roskilde. Er pt. i gang med sidste fase af min Masteruddannelse fra Danmarks Biblioteksskole – forventes afsluttet med en afhandling i marts 2010.

Tirsdag

Begyndte formiddagen med telefonvagten. Der var ikke mange opringninger, så jeg kunne samtidig arbejde videre med teksterne til det kommende læringskursus.

Deadline for det nye kursusmateriale er januar 2010, hvor Danmarks Tekniske Informationscenter afholder kurset i sin nye forklædning. Indholdsmæssigt skal teksterne være klar inden udgangen af oktober – dernæst venter lidt korrekturlæsning og så skal tutorials og quiz' er udarbejdes. Designmæssigt ligner det lige nu noget der er løgn, så jeg skal have inddraget vores webdesign ansvarlige, så det er bare nogenlunde acceptabelt til januar. Det vil ske til eftermiddagens møde.

Efter frokostpausen havde jeg et kort statusmøde i en intern arbejdsgruppe, hvis formål er at se på Open Access på og for DTU. I arbejdsgruppen har vi sat os nogle mål: vi vil indsamle relevante informationer og derved opnå mere viden om nuværende status på området. Vi vil dels skaffe et overblik over de mandater og politikker der findes på området, og ikke mindst forsøge at få en afklaring af, hvilke veje der findes indenfor Open Access. En stor mundfuld, men et emne som vores forskere spørger til.

Dagens sidste møde var en status på e-læringsprojektet. Jeg havde inviteret alle dem, som normalt underviser på kurset, samt vores webdesignansvarlige og en af vores systembibliotekarer.

Jeg fremlagde status, viste indhold, fortalte om de første spæde skridt til en quiz og redegjorde for tankerne bag kursusstrukturen. Indholdsmæssigt var der pt. ikke så meget at drøfte, og designmæssigt er kurset ikke særlig indbydende – endnu. Vores webdesignansvarlige ville sørge for at få en ”sandkasse”, hvor hun kunne lege lidt med grafik, Moodle modifikationer osv. Jeg ved det ligger i gode hænder. Inden vi skiltes aftalte vi, at i begyndelsen af november indkalder jeg til et arbejdsmøde, hvor strukturen for elæringsforløbet for alvor skal tænkes færdig, og hvor ideer til quiz’er bliver udarbejdet. I udgangen af november bør de sidste ”ups’er” være fjernet, så vi har december til at finpudse detaljerne. Kursusmateriale skal køres via DTU Campusnet, så vi skal have alt på plads inden jul, da kurset begynder 1. arbejdsdag efter nytår.

Onsdag

Opmuntret af gårsdagens møde fortsatte jeg med opdatering af e-læringskursus. Jeg mangler at få udarbejdet korte beskrivelser af de faglige databaser og opslagsværker, som vi anbefaler i kursusforløbet - eksempelvis Pubmed, Web of Science, Handbook of Chemistry and Physics, Encyclopedia of Mathematics etc. Det tager faktisk en rum tid, men er vældig lærerigt for mig også.

Dagen indeholdt endvidere et kort statusmøde på vores nye flagskib – DTU Digital Library (integrated search på tværs af tidsskriftsartikler, open access artikler fra div. arkiver, faglige databaser som INSPEC & COMPENDEX, tidsskriftstitler, samt papir og e-bøger).

Det bliver sgu et super værktøj. Allerede nu er jeg stor fan af systemet, og jeg fortæller alle, der gider høre på mig, at det er et FANTASTISK værktøj, som vi har manglet længe, især til søgning på e-bøger.

Resten af denne arbejdsdag gik på at få lidt struktur på min mail-indbakke.

Torsdag

Begyndte med at glemme min telefonvagt, heldigvis gjorde en sød kollega mig opmærksom på forglemmelsen – og qua dagens telefonvagt endte jeg med at kæmpe med en emneforespørgsel fra en privat bruger i det meste af en time. Jeg kan rigtig godt lide disse emneforespørgsler, men rent faktisk er der langt imellem, at man får sådanne spørgsmål. Vores brugere er jo opdraget til at klare meget selv via de systemer, vi stiller til rådighed, eller også bypass’er de os og anvender internettet. Dette spørgsmål endte dog med, at jeg nu er meget mere afklaret omkring Nikola Teslas patenter fra omkring 1900 samt elektromagnetiske bølger.

Midt på dagen hjalp jeg lige en kollega, som havde undervist og ikke fået frokost, så jeg smuttede ned i udlånet en halv times tid. Jeg skulle flexe lidt om eftermiddagen, da jeg skulle til skole/hjem samtale i min store datters klasse.

Fredag

I dag var der fælles morgenmadsmøde for hele huset med foredrag om ”Aktiv Ergonomi”. Spændende, aktivt oplæg ved vores massør Lotte Müller fra Aktiv Kropspleje, som fortalte, hvad vi hver især kan gøre for at undgå ondt i skulder, albue, ryg og lænd grundet vores stadig mere stillesiddende arbejde.

Straks efter dette oplæg skulle jeg have udlånsvagt i 2 timer, en del af tiden gik med at hjælpe en herre med at finde en DIN standard. Danmarks Tekniske Informationscenter har ikke længere fast abonnement på DIN normer, men vi har stadig DIN Taschenbücher, og derfor gik vi på jagt efter en måde at få omsat den DIN Standard han skulle have, til et DIN Taschenbuch nummer. Hverken DINs webside eller ILI Standards databasen kunne hjælpe, og eftersom vi har 500+DIN Taschenbuch hæfter i kælderen, måtte jeg ty til Google. Heldigvis kan avanceret Google søgning give pote, og manden gik også glad fra huset med den rette DIN Taschenbuch og et smil fra en stolt bibliotekar. Eftermiddagen stod på forberedelse til undervisning af 5. semester studerende på mandag. De skal have 2 timer med introduktion til, hvordan Biblioteket kan hjælpe dem til at blive mere informationskompetente. De studerende skal skrive en videnskabelig artikel og indsamle en del artikler og information på egen hånd. Deres emner er indenfor ”produktliv og miljøforhold” – alt lige fra bæredygtig udvikling, afvikling, life cycle assessment (LCA), samt genanvendelse. Jeg har afholdt disse introduktioner de sidste 3 år, og det er altid en fornøjelse at være en del af deres kursus for en stund.

Jeg brugte tiden på at opdatere mit powerpoint show, og så tjekkede jeg lige relevante værktøjer ud en ekstra gang – samt nærlæste indholdet for det pågældende DTU kursus. En af DTU underviserne havde sendt mig nogle relevante dokumenter – så jeg var helt klar, da jeg besluttede at holde weekend kl. 15.00

Revolution eller evolution?

Af Thomas Kaarsted

Digital Natives, Google Generationen, Dot Net-generationen. Mens forskerne søger efter den rigtige term søger bibliotekerne at lægge strategier for fremtiden. Et bredt anlagt forskningsinitiativ giver et bud på udviklingen og har en udløber til forskningsbibliotekerne. Kritikerne mener projektet ignorerer fortiden.

Thomas Kaarsted
Formidlings- og kommunikationschef
Syddansk Universitetsbibliotek
hk@bib.sdu.dk

“The first generation of “Digital Natives” – children who were born into and raised in the digital world – are coming of age, and soon our world will be reshaped in their image. Our economy, our politics, our culture and even the shape of our family life will be forever transformed.”

Med dette højtflyvende mission statement går Johan Palfrey og Urs Gellers Digital Natives-projekt i luften. Revolutionen er her, vi kan llige så godt glemme alle gamle konventioner og sadle om, mens tid er. De to forfattere er jurister, og overvejsen er, om raketten allerede på affyringsrampen lider af en konstruktionsfejl? For hvad kan denne fagdisciplin byde ind med, når andre forskningsretninger i 10 år har søgt at forudsige udviklingen?

Projektet er dog værd at se nærmere på af flere grunde. For det første er det bredt funderet i litteraturen, og for det andet ligger der originale undersøgelser og data bag. Derudover blev John Palfrey sidste år leder af Harvard Law Library, en institution på størrelse med et gennemsnitligt dansk universitetsbibliotek, og endelig er han kommentator i en række (traditionelle) nyhedsmedier som CNN, Fox og BBC.

Her er altså en højt profileret forsker med et konkret biblioteksprojekt. Skal man ydermere gisne om de politiske implikationer, så er USA's seneste to præsidenter alumner fra Harvard Law School, og alt i alt ligner det til forveksling et pejlemærke. Hvis ikke mere end det.

Digital Natives er et tværvideenskabeligt forskningssamarbejde mellem Harvard University og Universitet i St. Gallen, som har til huse på Berkman Center for Internet & Society på Harvard. Målet er at forstå og facilitere unge brugeres vaner og behov og være katalysator for udvikling.

Projektet gik i luften med bogen *Born Digital* i august 2008 og kan via blogs, wikis, podcasts mm. følges på: www.digitalnative.org

Digitale indfødte

Palfrey og Gasser opdeler verden i tre arketyper. Digital Natives, født efter 1980 og vokset op med internet og digital teknologi, Digital Settlers, mellemgenerationerne som i nogen eller overvejende grad integrerer sig i den digitale kultur og bruger de nye medier, og endelig Digital Immigrants, som udvælger enkelte dele og i overvejende grad orienterer sig mod traditionelle medier og kommunikationsformer.

Termerne er ikke nye, men bygger på Marc Prensky – der i øvrigt igen optræder i Danmark i efteråret – og den efterfølgende litteratur. Som andre forskere konkluderer Palfrey og Gasser, at der på

trods typologien er en række fælles kendetegn, og at vi alle er en del af en digital population. Dette er i samklang med fx Derek Law (DF-årsmøde 2008), at vi er alle tilhører Google Generationen.

Invent the future

Tager man biblioteksbrillerne på er projektets væsentligste konklusion, at uddannelsessystemet er det hjørne af samfundet, som kommer til at undergå størst forandringer. Samlet handler det om – som også Jens Thorhauge udlagde teksten på det just afholdte DF-årsmøde 2009 – at universitetsbibliotekerne skal integrere sig i forsknings- og undervisningsprocesser.

I stedet for at påvirke fremtiden skal bibliotekerne opfinde den: Inddrag brugerne og lær af dem, hvilket projektet på bedste grønspættevis gør på dets hjemmeside.

Så hvis bibliotekerne blot agerer super udviklingsorienteret, integrerer sig i moderinstitutionernes processer, rituelt inddrager brugerne, målrettet udvikler og værner om 'The Library Brand' og står fadder til et begreb informationskompetence, så er fremtiden lys?

Løsningen er *big scale experimentation* i stedet for som nu, at bibliotekerne *are nibbeling around the edges*. Som John Palfrey forklarede på et Ticer-kursus i juli, så bygger og renoverer bibliotekerne bygninger i stor stil, men tager ikke fat på virtuelle rum. I stedet for at påvirke fremtiden skal bibliotekerne opfinde den: Inddrag brugerne og lær af dem, hvilket projektet på bedste grønspættevis gør på dets hjemmeside.

Men selv om projektet målrettet bruger web 2.0-dimensionen, så er en svaghed en konkretisering i bibliotekssammenhæng. Det konkluderes eksempelvis, at Digital Natives-generationen er meget innovative, og der ligger en enorm ressource hér. Men pt. at omsætte dette til praksis fylder ikke meget.

Tillid til produktet

Selv om bibliotekerne i følge Palfrey står overfor en overlevelseskamp, så er der også godt nyt. For yngre brugergrupper kan godt genkende et bibliotek, når de ser det, og generelt har de stor tillid til produktet og 'The Library Brand'. I USA bruger 62 % af de 18-30-årige bibliotekerne, mens det kun gælder 40 % af de +65-årige.

Samtidig kan bibliotekerne udnytte, at digitale indfødte er kritiske forbrugere. Ser man på den 'tillidscirkel' som projektet opstiller, så vil bibliotekerne ligge meget tæt på centrum, kun overgået af familie og venner, men foran 'troværdige firmaer, udbydere og tjenester'. Grundlaget for at fastholde nye generationer er således til stede, og når studerende og andre digitale indfødte gør oprør mod Facebook eller Digg, skal det ses i den sammenhæng.

Informationskompetence

Behovet er der også. Muligvis kan digitale indfødte genkende et bibliotek, men de tager for mange informationer for pålydende og mangler navigationsværktøjer. 98 % af alle verdens søgninger kører i dag via Google, men Wikipedia alene rummer tusindvis af muligheder for fejl, hvilket ofte fører til tragikomiske kiks i opgaver, for ikke at tale om plagiering.

Bibliotekerne har således en opgave i at være katalysator for et begreb som informationskompetence. Og kan bibliotekaren omdefinere sin rolle – hvilket artikler i DF Revy allerede har berørt – så ligger her en væsentlig opgave, særligt da

de indfødte græsser på nettet, på samme måde som deres analoge storesøstre og -brødre tidligere græssede på bibliotekets hylder.

Harvard Law Library

Så hvis bibliotekerne blot agerer super udviklingsorienteret, integrerer sig i moderinstitutionernes processer, rituelt inddrager brugerne, målrettet udvikler og værner om 'The Library Brand' og står fadder til et begreb informationskompetence, så er fremtiden lys?

Det er muligt, og i den forbindelse er det relevant at se på, hvad Palfrey selv forsøger på Harvard. Her er hans bibliotek reformeret ud fra flere mantraer: For det første en omkalfatring mod Open Access, for det andet øget fokus på digital bevaring, for det tredje en politik om at inddrage brugerne og sætte fokus på sociale teknologier, for det fjerde en implementering af en evaluering-kultur og for det femte og sidste – ud fra tesen om at "libraries of the future need librarians of the future" – har en stor gruppe af (fortrinsvis ældre) medarbejdere, primært forskningsbibliotekarer, fået aftrædelsesordninger eller blevet opsagt. Der er brug for kørelærere, ikke kustoder. Det har langt fra været en nem proces, hvad Palfrey da også medgav under TICER-kurset. Projektet er pt. lidt over et år gammelt, og juryen voterer stadig. Det bliver bestemt spændende at følge fremover, nu hvor arbejdsroen har sænket sig.

Revolution eller evolution?

Men ikke alle er enige om projektets udgangspunkt og i dets konklusioner. En enkelt anmelder konkluderer, at projektet lader hånt om den analoge forhistorie, at dets verden først begynder med de nye teknologier, hvorfor selve den grundlæggende præmis bør diskuteres.

Det samme gælder kritikken af den samlede litteratur om Digital Natives-begrebet, som Palfrey og Gasser i høj grad læner sig op af. Her mener kritikerne, at forskerne i årevis har ignoreret, at unge brugeres forhold til teknologi, udvikling og innovation er mere komplekst, end teksten er udlagt. Og de går videre end det.

Muligvis vil læring ændre sig i den digitale tidsalder, men pt. er det ikke sket for alvor, og de indfødte skelner mellem brug af sociale teknologier i fritid og undervisning. Teknologi ligger implicit i deres liv, men deres evner og ressourcer

er langt fra ensartede, og der er samlet – hævder kritikerne – ikke evidens for, at der i dag findes nye præmisser for læring, som ikke tidligere har eksisteret.

Det er således muligt, at vi lever i en digital teknologi-fikseret verden, men billedet er fragmenteret, og vi er nået hertil via evolution – ikke revolution. Den digitale udvikling ændrer præmisserne. Det synes alle enige om. Men retningen og hastigheden er til diskussion.

Fremtidens beslutningstagere?

Det minder om den gamle diskussion mellem form og indhold. Det ændrer imidlertid ikke på, at Digital Natives-projektet sammen med den nye evidensbaserede kurs på Harvard Law Library er værd at følge fremover. Historien om, hvordan Palfreys strategi enstemmigt blev vedtaget på fakultetet er et ydermere vidnesbyrd om den umiddelbare gennemslagskraft.

Her slutter vi ved et andet omdrejningspunkt. Sandsynligvis tilhører fremtiden alene de digitale indfødte, men i mellemtiden er beslutningstagerne i universitetsverdenen – på bibliotekerne og blandt deres stakeholders – Digital Settlers, de fleste med en fod i hver lejr. Og måske ligger der her en indbygget modsætning, som også fortjener en analyse?

Litteratur og ressourcer

Sue Bennett, Karl Maton og Lisa Kervin: "The 'digital natives' evidence debate. A critical review of the evidence." *British Journal of Educational Technology*, 5-2008.

Mette Bønløkke, Anne-Kirstine Kristensen, Else Kobow, Anne Trangbæk: "Informationskompetence integreret i curriculum". DF-Revu, 5-2009.

Amanda Henry: "An Optimized View". *Washington Post*, 09/10-2008.

Claus A. Foss Rosenstand: "Bibliotekarens rolle i Hypersamfundet". DF Revu, 4-2008.

Bent Schou og Maj Aggerbeck: "Informationskompetence". DF Revu, 4-2009. Læs mere på: www.vidend danmark.dk/22-4-Infokompetence.429.0.html

Siva Vaidhyanathan: "Generational Myth". *The Chronicle of Higher Education*, 19/9-2008.

På vej mod den endelige udfordring?

– Resumé af beretning for Styrelsen for Bibliotek og Medier på DF's årsmøde 2009

Af Jens Thorhauge

Vi står i en meget stabil forandringssituation i forskningsbibliotekerne. Men udviklingen er trods alt eskaleret så kraftigt, at man spørger sig selv: er det den endelige udfordring, vi står overfor nu? I en tid, hvor Google ekspanderer i så omfattende en grad, at søgemaskinen overtager markedet for viden og bliver stedet, hvor også forskere og studerende finder information. I en tid, hvor 'wisdom of the crowd' og Wikipedia overtager de traditionelle vidensautoriteters rolle. I en tid, hvor du hellere spørger dine 'frænds' og dine 'friends' friends' til råds end biblioteket, er vi udfordret. Der er en meget tydelig tendens her, og forskningsbibliotekerne er tvunget til at profilere sine ydelser som værdiskabende på en ny og offensiv måde

Jens Thorhauge
Direktør
Styrelsen for Bibliotek og Medier
jt@sbm.dk

Googles stadige ekspansion har et klart næste mål: digitaliseringen af de – ifølge flere kilder – omkring 30 millioner bogtitler, som har været i gang siden 2004, og hvor der nu er et bud på en aftale om udnyttelsen af digitaliseringen, 'Google Settlement', for den amerikanske del af bøgerne. Bliver aftalen godkendt af det amerikanske retssystem er vejen her banet for et kommercielt virtuelt bibliotek, som faktisk kan tænkes at tage en meget stor del af biblioteksmarkedet i løbet af en kort årrække. Tænk på, at Google har udviklet sig fra at være en søgemaskine til at være verdens største medievirksomhed på en periode fra sidste halvdel af 90'erne til i dag. Indenfor den samme tidshorison fremover, er der næsten ingen grænser for, hvad der kan tænkes af 'winner takes it all'-scenarier. I sin yderste konsekvens kan man se en kommerciel videns- og medie gigant med et verdensmonopol. Og selvom grundlæggerne måske er idealister og positive overfor 'gratis-for-brugerne' konceptet, er det jo ikke sikkert, at arvingerne er det. I lyset af så enkelt et forhold, som at man kan betale sig til en bedre ranking i en Google-søgning, er det afgørende vigtigt at fastholde offentligt ejerskab til den fælles vidensmasse, som bibliotekerne rummer. Det er vigtigt at fastholde en uafhængig instans til facilitering af vidensressourcerne i det menneskelige fællesskab. Alene det forhold begrundes bibliotekernes fortsatte centrale rolle. Men vi skal naturligvis udnytte de teknologiske muligheder og matche de rimelige forventninger brugerne har, og det kan vi meget vel tænkes at gøre i et samarbejde med Google.

Googles digitaliseringsprojekt bliver endnu mere markant i lyset af den skærpede konkurrence om markedet for 'readers'. Kindle/Amazon og Sony har udviklet gode produkter, som efter sigende storsælges i de lande, hvor der er noget at downloade. På Bogmessen i Göteborg introduceres i år en koreansk reader til det svenske marked.

Det kan man vælge at se som et udtryk for, at markedet vurderes positivt

I Danmark er forlæggerne stadig fodslæbende. Det mest koordinerede forsøg på at etablere et dansk e-bogs katalog, E-bog.dk, er alt for langsomt til at akkumulere titelmængden, alt for konservativt i, hvad der tilbydes og produktets manglende fleksibilitet høres ofte kritiseret. Men E-bog.dk er det systematiske tiltag, dets grundidé er rigtig, så min vurdering er, at vi må fortsætte støtten og dialogen.

I denne sammenhæng er det også værd at nævne, at digitalisering af kulturarven er et særligt fokusområde, som internationalt høster større og større bevågenhed. Rapporten "Digitalisering af Kulturarven", som Kulturministeriet udgav tidligere på året, konkluderede, at kulturarvens tilgængelighed skal styrkes. Dette indebærer skabelsen af en fælles infrastruktur, som kan understøtte den tværgående formidling af kulturarven. Rapporten udvikler tre scenarier for digitalisering af kulturarvsmateriale i Danmark. Et baseret på nuværende bevillinger, et baseret på 300 mio. kr. ekstra over ti år og et tredje baseret på 500 mio. kr. ekstra over ti år. I det foreliggende Forslag til Finanslov for 2010 er der ikke medtaget bevillinger til dette formål, men forhåbentlig er det sidste ord i denne sag ikke sagt endnu. Det er værd at hæfte sig ved i denne sammenhæng, at ingen af de tre scenarier dyrker massedigitalisering af bøger, angiveligt fordi de vurderes som så let tilgængelige, at der er andet materiale, der har forrang. Også dette taler for en fortsat - om ikke uændret - bibliotekspraksis. Gældende praksis med at finde nye ressourcer til digitalisering af bøger og andet trykt materiale kan altså også roligt fortsættes.

Det er også værd at fremhæve, at der bliver arbejdet innovativt med formidling af den allerede digitaliserede kulturarv, f.eks. i Det Kongelige Biblioteks 'Kulturperler.dk' og i DBC, der arbejder med et public service-inspireret kulturarvsprojekt.

Udviklingstendenser

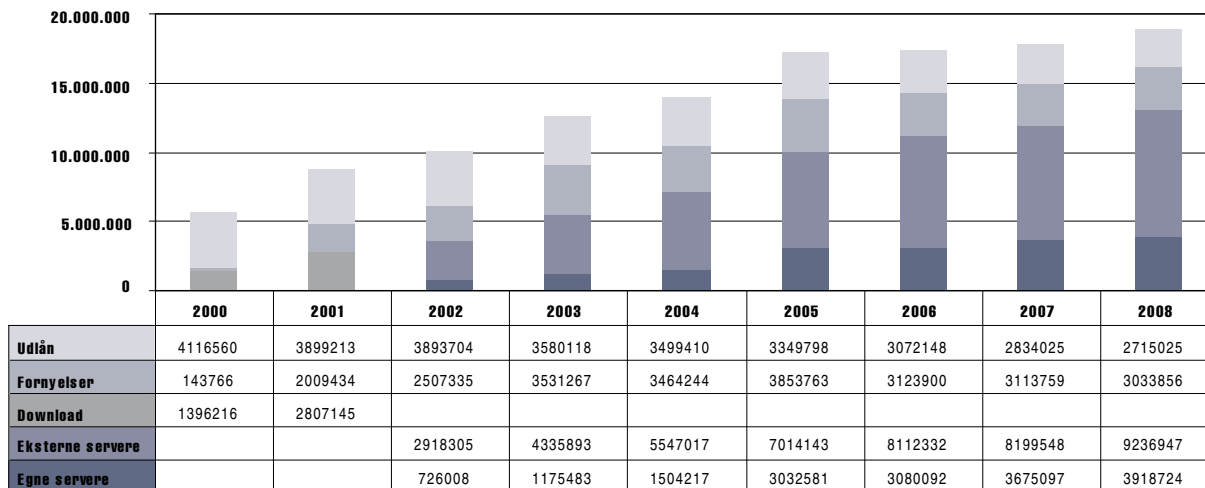
Hvordan ser det så rent faktisk ud i forskningsbibliotekerne? Igen i år taler statistikken sit eget tydelige sprog: Forskningsbibliotekerne gør det godt. Et lille fald i det fysiske udlån opvejes af en stigning i downloads fra såvel interne som eksterne servere – i alt på hele 12,6 % (se figur 1). Dertil skal lægges en stigning i antal besøgende på biblioteket, mens interurbanlån også har set en betragtelig forøgelse. Tallene indikerer jo i høj grad en tydelig tendens mod brugernes støt stigende behov for digitale informationsressourcer, hvorfor investeringer i disse ligeledes har en opadgående 'formkurve'. Det er nu 4 ud af 5 lån, der er downloads, så tendensen mod det digitale bibliotek er tindrende klar.

Trods de fine tal, står sektoren altså overordnet over for et betragteligt identitets- og innovationsprojekt. Den rolle, jeg ser for forskningsbibliotekerne fremover, er generelt set at facilitere vidensudnyttelsen.

Bibliotekerne skal på forskellige måder hjælpe brugerne med at udnytte det rigtige materiale og de skal promovere den vidensproduktion, der finder sted på deres egen moderinstitution, og som biblioteket i stigende grad bidrager til. Promoveringen begynder typisk med registrering, med open access tilgængeliggørelse og kan f.eks. fortsætte med promovering på konferencensitet og i andre relevante faglige sammenhænge. Overskriften på styrelsens strategi 'Fra information til viden' er stadig gyldig.

Diskussionen om identitet og roller er som bekendt ikke ny. Der er rigeligt med strategidokumenter at dykke ned i. På internationalt plan har både OCLC og JISC leveret inspirerende input, hvoraf meget kan overføres til danske forhold. Herhjemme har vi såvel Styrelsens tidligere udspil "Fra information til viden" (2006), Danske Universiteters Biblioteksudvalgs "Notat om

16 forskningsbibliotekers samlede udlån, fornyelser og downloads 2000-2008

Figur 1: 16 forskningsbibliotekers samlede udlån, fornyelse og download 2007-2008. Kilde: Folke- og Forskningsbiblioteksstatistik 2008

universitetsbibliotekerne i Danmark” (2008) samt reviewet af DEFF fra sidste år, som har udstukket væsentlige, strategiske retningspile for veje at gå. Mantraet hedder fortsat ’fra transaktion til relation’, og hovedbudskabet hedder fokus på nationale løsninger og brugere snarere end på institutionsegoisme og samlinger.

Hvis biblioteket skal integreres i brugernes hverdag er det således ikke nok at facilitere access. Viden skal faciliteres brugerorienteret, og forskningsbiblioteket kan medvirke til, at den store, tilgængelige viden udnyttes til fulde. Den workshop om fremtidens forskningsbiblioteks-service, der blev gennemført på Danmarks Forskningsbiblioteksforenings årsmøde, havde den meget positive konklusion i min optik, at de fleste forslag til det fremtidige produkt, var variationer over det samme tema: om fem år har vores brugere, som en selvfølge, en personlig bibliotekskonto eller et ’my library’ der, baseret på den enkeltes studiesituation og profil, løbende opdateres med relevant studiemateriale, interessebetonet stof, vejledninger og tilbud om diskussionsfora osv.

På den måde bliver den studerendes personlige campussite bibliotekets fremtrædelsesform, hvor der naturligvis kan chatters, ligesom man fortsat kan opøge et studiemiljø med mange faciliteter, blandt andet hjælp til udvikling af ens informationskompetence, til publicering o. lign. Dette sted vil vi kende som ’biblioteket’.

En tendens, der beskrives i flere strategidokumenter, er tættere kobling til innovation. Det pres der er vokset ud af globaliseringens omfordeling af produktion og jobs, sætter en dagsorden for innovation på verdensmarkedet. Vores evne til at leve op til dette krav er afgørende for at bevare vores samfundsmæssige rigdom. Hvad betyder denne nye dagsorden (der bl.a. er udmøntet i klar omfordeling af forskningsmidler) for bibliotekerne? Der er mig bekendt ikke klare strategier herfor i bibliotekerne, men der er en tydelig udfordring.

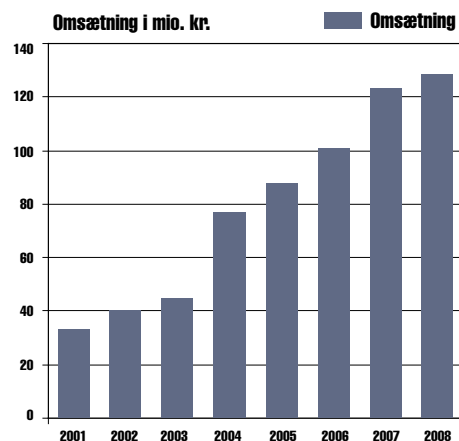
En anden generel udfordring er den voksende mængde af forskningsdata og behovet for at bevare dem. ’E-science’ er et af de områder, der diskuteres i forskningspolitikken. Bibliotekerne bør kende deres besøgstid og gå ind i et udvik-

lingsarbejde for at løse et problem, der er et sandt produkt af videnssamfundet, og som vi faktisk ikke håndterer. Store mængder af forskningsdata risikerer at forsvinde, hvis vi ikke etablerer løsninger. Vi kan næppe forvente at Google træder til her – eller kan vi?

Tiltag og indsatsområder i DEFF og Bibliotek og Medier

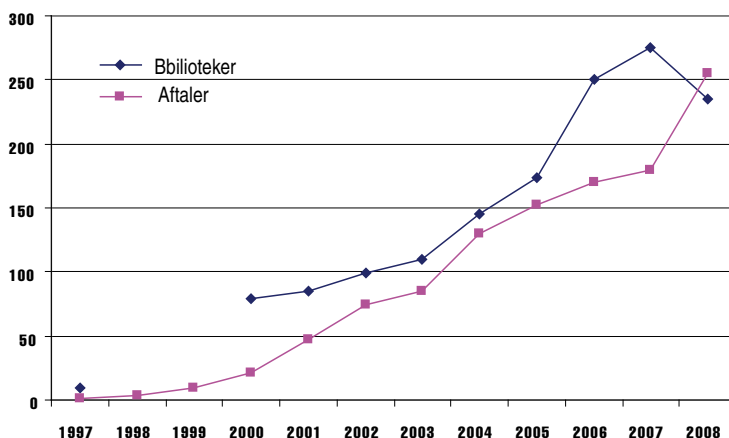
Selvom mit hovedbudskab i år er generelt strategisk, så er der sket så meget på styrelsens arbejdsområde, at jeg må berette om de vigtigste tiltag. Arbejdet i DEFF-sekretariatet har i det seneste år været særligt fokuseret på ’shared services’ og konsolidering, herunder ikke mindst på Integrated Search, Databrønd og Open Access (OA). Jeg kunne sammensætte en massiv buket af aktiviteter plantet i styrelsen og DEFF det seneste år, men jeg må her nøjes med at nævne nogle ganske få.

Open Access: Særligt er der kommet et strategisk fokus på OA-arbejdet – dette også fra politisk hold. Videnskabsministeriet har nedsat et OA-udvalg, som skal planlægge, hvordan

Figur 2: Udvikling i fakturering af e-ressourcer, der går gennem DEFFs licenskontor

Udvikling af antal licenser og antal deltagere i licenssamarbejdet

Figur 3: Antallet af kontrakter/aftaler og antallet af biblioteket, der indgår i DEFF-samarbejdet

Danmark lever op til EU's Ministerråds konklusioner om adgang til videnskabelig information i den digitale tidsalder. Bo Öhrström, daglig leder af DEFF, er formand for dette udvalg. Derudover har den australske økonomiprofessor John Houghton udarbejdet en cost-benefit analyse for DEFF af forskellige Open Access-modeller. Det entydige svar er, at der er store samfundsmæssige besparelser ved brug af Open Access, mens publiceringsmetoden ligeledes skaber bedre tilgængelighed til de videnskabelige artikler. Vi vurderer Houghtons rapport meget positivt, den legitimerer det fortsatte arbejde for at skabe ny standard for videnskabelig publicering, hvor forskningsbibliotekerne kan spille en helt central rolle. Det kræver naturligvis kompetenceudvikling og investeringer, men der er et klart behov for at støtte denne udvikling. Rapporten er ganske kompliceret, derfor har vi produceret et resumé, som man finder på DEFFs hjemmeside.

Oven i disse indsatser arbejder Nordbib, et fællesnordisk samarbejde finansieret af Nordforsk, også for en samlet nordisk OA-strategi. Mens DEFFs internationale samarbejde i regi af Knowledge Exchange også har et tæt og koordineret samarbejde på området. Der er desuden i DEFF-regi på dansk grund oprettet et OA-netværk til fremme for videndeling inden for og spredning af Open Access. Rammerne for en øget indsats for realisering af Open Access-visionen på de enkelte institutioner er således på plads.

Den bibliometriske forskningsindikator (BFI): DEFF har været stærkt engageret i arbejdet med BFI. Kort fortalt handler BFI om en politisk vedtaget fordelingsmodel for de nye basismidler, hvor universiteterne belønnes økonomisk i forhold til deres forskningspublicering. BFI, som er en optællingsmetode af forskningspublikationer, får her en central rolle i fordelingsmodellen, hvorfor der bliver øget fokus på universitetsbibliotekernes opgave med at registrere og kvalitets-sikre disse.

Databrønd: Arbejdet med en national databrønd er også nået et stort skridt videre. Forprojekterne inden for e-tidsskrifter og e-bøger har ledt til en aftale mellem DEFF-sekretariatet og en række større forskningsbiblioteker om udbud og drift af databrønden. Retningslinjerne for arbejdsorganisering og økonomi i konsortiet er dermed på plads. Rambøll Management varetager udbudsprocessen og opgaven med at udfærdige kravspecifikationer til det endelige EU-udbud. Forventningerne er store til dette projekt, som i hele sin essens rummer kernen i fordelene ved et fælles, nationalt samarbejde – med et væsentligt brugerperspektiv, ikke at forglemme.

Der er mange andre betydelige indsatsområder, hvor der har været travlhed, men også betydelige landvindinger i løbet af året. Pladsen her er desværre for trang til videre uddybning, men vedtagelsen af en bæredygtig finansieringsmodel for WAYF-sekretariatet bør nævnes.

Det samme gælder konsolideringen af professionshøjskolerne, DEFF-programgruppernes høje aktivitetsniveau på projektsiden samt den stadig stigende omsætning i DEFF Licens-sekretariatet. En anden vigtig begivenhed i DEFF øjemed har været gymnasierne, SOSU-skolerne og VUC'ernes indtræden i samarbejdet ved årsskiftet.

Disse institutioner har fundet repræsentation i en programgruppe, og de umiddelbart forestående hovedindsatsområder er teknisk platform, herunder fælles bibliotekssystem, samt afklaring af licenspakker til sektoren. Det arbejde er også godt i vej.

Strategiudvikling i DEFF

Jeg vil afsluttende bevæge mig tilbage på de mere strategiske linjer. DEFF har i 2009 fået en ny styregruppe. Den nye formand, Mai Buch, har igangsat et nyt strategiarbejde for DEFF, som ventes afsluttet medio 2010. Mai Buch har en grundtanke om, at vi også i DEFF-samarbejdet skal tænke interaktivt, innovativt og globalt med viden. Målene er blandt andet, meget lig innovationstænkningen på dette årsmøde, at DEFF-bibliotekernes service skal udvikles til et værktøj, der bruges med samme hyppighed og selvfølge-lighed som internettet i forskeres, underviseres og studerendes daglige arbejde. En indlysende ny idé er, at de færdiguddannede skal få mulighed for at beholde adgangen til denne service, så de kan anvende de bedste samlinger af viden til at arbejde med innovation på deres arbejdspladser. Biblioteket bør være dagligt til stede i alle professionelle arbejdende menneskers dagligdag.

Som en del af dette strategiarbejde indgik DEFF-sekretariatet fra årets start et samarbejde med professor Hans Siggaard Jensen forenet med andre forskere i virksomheden The Lime Guild A/S. Initiativet blev igangsat efter ønske fra Det Strategiske Forskningsråd, som ønskede en udredning og analyse af:

- Bibliotekers mulighed for betjening af forskere
- Behovet for midler til digitalisering af videnskabeligt materiale
- Behovet for koordinering og finansiering af registre og databaser.

Siggaards rapport om 'Fremtidens biblioteksbetjening af forskere' ventes at blive et væsentligt input i DEFFs strategiarbejde.

Tendensen peger på et fremtidigt forskningsbibliotek med en ny identitet og nye funktioner. Fokus vil bevæge sig fra infrastruktur til biblioteket som en 'co-creator' af viden. Dette kan være på områder lige fra e-publicering og Open Access over forskningsstøtte (BFI) til konferencesystemer og informationskompetence. Om der skal findes offentlige eller private løsninger, og om disse skal være nationale eller internationale, må tiden vise. Udfordringerne er mange, men svarene bliver år for år stadig tydeligere.

DECEMBER 1. - 3.

London, England
Information + Conversation = Collaboration + Innovation. Online Information Conference.
www.online-information.co.uk/online09

2010

JANUAR 25. - 27.

Parma, Italien
18th Bobcatsss Symposium: Bridging the digital divide: libraries providing access for all?
<http://bobcatsss2010.unipr.it>

JANUAR 28. - 29.

Klaskovgaard, Korsør
Danmarks Forskningsbiblioteksforenings vinterinternat: Nye Venner – nye muligheder: Partnerskaber, alliancer og samarbejder som afsæt for udviklingen af bibliotekerne
www.dfd.dk

FEBRUAR 1. - 2.

Oslo, Norge
Nordic conference on libraries and copyright
www.norskbiobliotekforening.no/aktivitet.php?id=190&time=204&c=305&id=190

APRIL 12. - 17.

Madrid, Spanien
The LIBER Architecture Group, Fit for what purpose? Planning libraries for the users of the future
www.zhbluzern.ch/liber-lag/lagensb.htm

MAJ 24. - 28.

Zadar, Kroatien
Libraries in the Digital Age (LIDA) 2010
<http://web.ffos.hr/lida/>

JUNI 7. - 10.

Danmarks Biblioteksskole, Kbh.
Persuasive Technology. Internationale konference.
Program følger.

JUNI 9. - 11.

København. BiblioteksCenter for Integration.
A World of Diversity. The Future of Multicultural Library Services.
Program følger.

AUGUST 10. - 15.

Göteborg, Sverige
Engaging, Embracing, Empowering.
76th IFLA General Conference and Council.
www.ifla.org/IV/ifla76/index.htm

Fra Baglinjen

Biblioteksvagten som overbygning

29.294 spørgelystne danskere fik sidste år et skriftligt svar fra Biblioteksvagten. Efter at have eksisteret i 10 år bekræfter det, at den nationale spørgetjeneste skal betragtes som en integreret del af bibliotekernes serviceflade.

Biblioteksvagten er på mange måder en interessant konstruktion. Som service er den gratis og frit tilgængelig ad flere kanaler: gennem bibliotek.dk og Biblioteksvagten.dk, via chat, messenger og telefonen eller gennem websteder som Litteratursiden, Engelsk-for-alle, SkrivOp-gave.dk og Musikbibliotek.dk. Og 10.000 af svarene er søgbare i SoS-basen og på nettet. Aktuelt arbejdes med relationsopbygning overfor især mediesites, bl.a. i samarbejde med DR.

Som institution har Biblioteksvagten i over 7 år været et reelt samarbejde i hverdagen på tværs af folke-, fag- og forskningsbiblioteker. Et samarbejde bundet sammen af foreningen Biblioteksvagten og de 74 medlemsbiblioteker. Og et unikt frivilligt samarbejde, der bygger på ideen om, at et bidrag til den fælles pulje giver landets borgere adgang til virtuel biblioteksservice og svar, 7 dage om ugen.

Blandt fag- og forskningsbibliotekerne har Biblioteksvagten med jævne mellemrum været til debat. Det er altid fristende at spørge til relevansen af et engagement på tværs af fagområder, sektorer og institutioner, når et presset bibliotek skal prioritere indsatserne. I arbejdsugen drejer det sig typisk om 1-4 timer, afhængig af bibliotekets størrelse. En relativ overskuelig indsats, som beriger Biblioteksvagten med fag- og forskningsbibli-

tekernes særlige kompetencer. Og vagttiden anvendes stort set kun på spørgsmål stillet af brugere fra universiteterne eller fra andre videregående uddannelsessteder og mellemuddannelser.

Biblioteksvagtens relation til bibliotek.dk er særlig interessant. Næsten halvdelen af alle spørgsmål stammer fra brugere af bibliotek.dk, og for fag- og forskningsbibliotekerne kommer næsten 70 % af spørgsmålene fra bibliotek.dk. Ingen rejser tvivl om relevansen af bibliotek.dk som national søgetjeneste, men på samme vis bør vi sikre, at biblioteksektoren i fremtiden tilbyder en tilsvarende national spørgeservice.

Trods sine 10 år lever Foreningen Biblioteksvagten nemlig en usikker økonomisk tilværelse. Til og med 2010 suppleres medlemsbibliotekernes vagtbidrag af et driftstilskud fra Netbibliotekerne. Dette tilskud er under aftrapning, og ingen må forvente, at de ca. 1.000.000 kr., som driften af Biblioteksvagten koster, også fremover vil komme fra denne kant. Trods guerilla-status er Biblioteksvagten reelt vokset fra netbibliotekernes domæne, og nye forretningsmodeller må derfor på banen. En kontingentbetaling virker ikke som en farbar vej, idet forhåndsmeldinger tyder på, at et markant stort antal biblioteker – ikke mindst blandt de 14 fag- og forskningsbiblioteker – i så fald vil forlade foreningen og samarbejdet om Biblioteksvagten.

Det er mere konstruktivt at se på Biblioteksvagten som en overbygningsydelse, en service finansieret af centralt uddelte midler på tværs af især folkebibliotekernes centrale og fælles opgaver. I jubilæumsåret er det således oplagt at inddrage denne "bløde" infrastruktur i udvalgsarbejdet om folkebibliotekernes rolle i vidensamfundet, hvor

Biblioteksvagten fx kan tænkes som et fælles nationalt callcenter. Under alle omstændigheder kan Biblioteksvagten levere den personlige kontakt som supplement til den tekniske infrastruktur og de selvbetjente it-løsninger. Og for vores studerende og forskere kan denne kontakt udgøre en vigtig, værdiberigende forskel i mødet med det virtuelle bibliotek.

Gert Poulsen
Vicebiblioteksdirektør
CBS Bibliotek

Maj Rosenstand
Publikumschef
Aalborg Universitetsbibliotek